

کارکرد آمایش سرزمینی در دفاع سیاسی با تأکید بر جمعیت

محمد اخباری^۱، فتح الله کلانتری^۲، احمد لباف^۳، رضا مهریاری^۴، عباسعلی نوری فرد^۵

پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۰۶/۲۶

دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۲/۱۱

چکیده

آمایش سرزمین به دنبال یک رابطه منطقی بین توزیع جمعیت و انجام فعالیت‌ها در پهنه جغرافیا است که طی آن فرآیند شناسایی قابلیت‌ها و امکانات مورد بررسی و فرصت‌های منابع و استعداد‌های مناطق مختلف برای ایجاد توازن رابطه منطقی بین توزیع جمعیت و انجام فعالیت در پهنه سرزمین احصاء می‌گردد. آمایش سرزمینی در دفاع همه جانبه با بررسی و مطالعه ویژگی‌های کلی فضای جامعه، راه‌حلی مناسب برای ایجاد توزیع مناسب جمعیت و استقرار فعالیت‌های موردنظر فرهنگی، اجتماعی، سیاسی در کشور هست؛ این پژوهش در پی یافتن کارکرد آمایش سرزمینی بر دفاع سیاسی با نگاه ویژه بر جمعیت دو محیط ملی و فراملی می‌باشد. نوع تحقیق کاربردی - توسعه‌ای با روش توصیفی تحلیلی هست. در این تحقیق ضمن مطالعه اسناد و مقالات و همچنین اخذ نظرات و آراء خبرگان و صاحب‌نظران از طریق مصاحبه و تشکیل گروه کانون نخبگی نتایج عوامل دفاع سیاسی با تأکید بر جمعیت مبتنی بر کارکرد آمایش سرزمینی از نظر کیفی و کمی و همچنین عوامل جمعیتی در دو محیط ملی و فراملی مورد ارزیابی قرار گرفته است. این عوامل در بعد سیاسی شامل ۲۲ عامل در محیط ملی و ۱۲ عامل در محیط فراملی بودند نتایج تحقیق نشان می‌دهد که توجه به توزیع منطقی و استراتژیک جمعیت در سراسر کشور و بهره‌برداری بهینه از ظرفیت‌های زیستی و جغرافیایی هر منطقه، می‌تواند به تقویت دفاع سیاسی و افزایش توانمندی‌های ملی کمک کند.

واژگان کلیدی: آمایش سرزمینی، دفاع، دفاع سیاسی، جمعیت.

۱ دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز - dr.akhbari@gmail.com

۲ دانشیار علوم دفاعی راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی

۳ دانشجوی رشته مطالعات راهبردی دفاع مقدس دانشگاه عالی دفاع ملی (09127623810+labbaf01@sndu.ac.ir)

۴ دانشجوی رشته مطالعات راهبردی دفاع مقدس دانشگاه عالی دفاع ملی

۵ دانشجوی رشته مطالعات راهبردی دفاع مقدس دانشگاه عالی دفاع ملی

مقدمه

خداوند متعال چنین می‌فرماید: "وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ وَعَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ" «هر نیرویی در قدرت دارید، برای مقابله با آن‌ها (دشمنان) آماده‌سازید! و (همچنین) اسب‌های ورزیده (برای میدان نبرد) تا به‌وسیله آن، دشمن خدا و دشمن خویش را بترسانید!». (قرآن؛ انفال؛ ۶۰)

در دنیای پیچیده و پویای امروز، حفظ امنیت ملی و صیانت از منافع ملی از جمله مهم‌ترین وظایف هر ساختار سیاسی و دولت است. در این راستا، دفاع سیاسی به عنوان مجموعه‌ای از اقدامات غیرنظامی، نقشی کلیدی در پیشگیری از وقوع درگیری و صلح‌آمیز کردن روابط با سایر کشورها ایفا می‌کند.

یکی از عوامل کلیدی در موفقیت دفاع سیاسی، جمعیت است. جمعیت به عنوان یک منبع قدرت، می‌تواند در ابعاد مختلف دفاع سیاسی از جمله دیپلماسی، اقتصاد، و قدرت نظامی نقش‌آفرینی کند. هر یک از سه مولفه این نگارش یعنی دفاعی سیاسی، عوامل جمعیتی و آمایش سرزمینی بر دیگر مولفه‌ها تاثیر مستقیم و اثر بخش دارد به گونه‌ای که تاثیر دفاع سیاسی بر عوامل جمعیتی مانند نحوه استقرار نیروهای دفاعی و شهرها، سیاست‌های مهاجرت، و توسعه زیرساخت؛ تاثیر عوامل جمعیتی بر دفاع سیاسی تراکم جمعیت، تنوع قومی، و مهاجرت؛ و همچنین تاثیر آمایش سرزمینی بر دفاع سیاسی و عوامل جمعیتی را می‌توان توسعه و توزیع سیاست‌ها و زیرساخت را نام برد. اهمیت و ضرورت این تحقیق در این موضوع می‌باشد که تهدیدات علیه امنیت ملی کشورها به اشکال مختلف و پیچیده‌ای بروز می‌یابد، اتکا به ابزارهای سنتی دفاعی مانند قدرت نظامی به تنهایی کافی نیست. در کنار این ابزارها، دفاع سیاسی به عنوان مجموعه‌ای از اقدامات غیرنظامی، نقشی کلیدی در صیانت از منافع ملی و پیشگیری از وقوع درگیری ایفا می‌کند. همچنین جمعیت به عنوان یکی از مولفه‌های اصلی قدرت ملی، در کارآمدی دفاع سیاسی داری نقشی اساسی می‌باشد. حجم جمعیت، ساختار سنی، توزیع جغرافیایی، سطح تحصیلات، سلامت و رفاه، و تنوع قومی جمعیت، هر کدام به نحوی بر توانایی کشور در دفاع از خود در برابر تهدیدات خارجی تاثیر می‌گذارند.

مهم است که توجه داشته باشیم که دفاع سیاسی یک مفهوم پویا است و در طول زمان با توجه به تهدیدات و چالش‌های جدید با آن روبرو می‌شود ایران دائماً در حال توسعه و تعدیل

استراتژی‌های دفاع سیاسی خود برای اطمینان از اینکه می‌تواند به طور موثر از منافع خود در عرصه بین‌المللی دفاع کند.

در رویکرد دفاعی نقش راهبردی و حیاتی جمعیت به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم توسعه و برنامه‌ریزی آمایشی و دفاعی از امتیازی ویژه برخوردار است، به همین دلیل محققین در این پژوهش به دنبال شناسایی عوامل موثر جمعیت بر دفاع سیاسی در آمایش سرزمینی می‌باشند. ترکیب و تلفیق بین فضای طبیعی و جمعیت با ملاحظات دفاع سیاسی از ضروریتهایی است که باید به آن پرداخت. لذا در این تحقیق تلاش خواهیم کرد تا به امر آمایش سرزمینی با تاکید بر جمعیت به لحاظ اهداف دفاع سیاسی پرداخته و از سوی دیگر عوامل موثر جمعیتی بر دفاع سیاسی را احصاء و بررسی کنیم.

مبانی نظری

پیشینه شناسی:

در سند ملی آمایش سرزمین (مصوب شورای عالی آمایش سرزمین مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۱۱)، جهت‌گیری اصلی و بلندمدت توسعه فضایی سرزمین با در نظر گرفتن قابلیت‌ها، فرصت‌ها و محدودیت‌ها در مواجهه با چالش‌ها برای تحقق اهداف توسعه فضایی مطلوب سرزمین به عنوان راهبرد سرزمینی مطرح شده است، سیاست متنوع، درون‌زا، برون‌گرا و ارزش‌آفرین مبتنی بر سرمایه انسانی، فناوری نوآورانه و تخصص‌ها و مزیت‌های منطقه‌ای را از اهداف مهم تحقق چشم انداز توسعه فضایی سرزمین دانسته است. همچنین ارتقاء پویایی، سلامت، مهارت و انگیزش سرمایه انسانی و حفظ جوانی جمعیت با زیرشاخه‌هایی از جمله: افزایش نرخ باروری به حداقل بیش از سطح جانشینی، تربیت نیروی انسانی توانمند، خلاق، مسئولیت‌پذیر و دارای روحیه مشارکت جمعی با تأکید بر فرهنگ جهادی، ارتقاء سطح آموزش، پژوهش و بهره‌وری نیروی کار در جهت افزایش سهم منابع انسانی در ترکیب عوامل مؤثر در تولید ثروت ملی متناسب با تخصص‌ها، ظرفیت‌ها و مزیت‌های منطقه‌ای و... را به‌عنوان راهبردها و سیاست‌های سرزمینی اشاره داشته است.

در بررسی و مطالعه پژوهش‌های انجام شده که به موضوع تحقیق نزدیک بودند موارد مشروحه ذیل احصاء گردید:

حجت‌الله ناصر پور (۱۳۹۵) در رساله خود با عنوان "ارائه الگوی راهبردی آمایش سرزمین بر اساس گفتمان امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) و رهبری، قانون اساسی، تجارب ج.ا.ا و بهره‌گیری از تجارب

موفق بشری" به نتایجی از قبیل: در بر داشتن امنیت پایدار در فرآیند اجرای آمایش سرزمین با تکیه بر اسناد بالادستی نظام و رعایت اصول و مؤلفه‌های دکترین و سیاست‌های کلی نظام و با در نظر گرفتن ملاحظات سند چشم‌انداز بیست‌ساله، محصولی با ویژگی‌های عدالت فضایی، توسعه پایدار، استحکام درونی نظام، ساماندهی فضا، تحقق یافتن پیامد فکری اعتماد نیل به اهداف در اذهان آحاد مردم و در فضای متعادل سطح ملی ایجاد و توسعه طاقت پذیر و امنیت فضایی به‌عنوان هدف آرمانی آمایش سرزمین دست یافته است.

در رساله مطالعات گروهی دانشجویان دوره سیزدهم دانشکده دفاع ملی (۱۳۸۶) با عنوان "تدوین راهبرد آمایش سرزمینی در منطقه جنوب شرق کشور جمهوری اسلامی ایران از منظر امنیت ملی" نتایجی از قبیل: تاثیرپذیری عواملی از جمله جمعیت، فعالیت اقتصادی، منابع طبیعی و مدیریت منطقه بر امنیت و دفاع منطقه جنوب شرق و اینکه امنیت بستر ساز توسعه است و توسعه تقویت کننده امنیت است. با اجتماعی کردن پدیده‌های امنیتی، باید هزینه‌های ملی را برای برقراری امنیت و توسعه کاهش داده و منافع ملی را به حداکثر ممکن ارتقاء دادرا به دست آورده‌اند.

محسن چوپانی و لیلا مدبر (۱۳۸۹) در مقاله خود با عنوان "بررسی وضعیت آمایش سرزمینی در جمهوری اسلامی ایران" به نتایجی از قبیل: ۱. با توجه به تنوع، پیچیدگی و معضلات چندبعدی مناطق مرزی (به‌نحوی که عوامل گوناگون سیاست خارجی، عوامل مذهبی، قدرت‌های جهانی، عوامل فرهنگی، اقتصادی و... در آن دخیل هستند) نباید برای پاسخگویی به آن‌ها به دنبال یک راه‌حل ساده گشت، بلکه باید رویکردها و راه‌حل‌های مختلفی را در برابر معضلات مطرح‌شده ارائه نمود.

غلامرضا طحانی (۱۳۹۴) در مقاله خود با عنوان "بررسی نقش آمایش سرزمینی در امنیت جمهوری اسلامی ایران" به نتایجی از قبیل اینکه: امنیت نیز یکی از شاخص‌های توسعه است لذا جهت توسعه و گسترش یک منطقه باید ملاحظات امنیتی به نحو احسن مدنظر قرار گیرد. دست یافته است.

آمایش سرزمینی یک دکترین وسیع و نسبتاً پیچیده ای است که با تحقیقات قبلی و فعلی تکمیل نخواهد شد و حوزه دفاع همچنان برای توسعه این موضوع ظرفیت‌های فراوانی دارد. همچنین ارائه راهبردهای این موضوع در حوزه‌های گوناگون علمی- فناوری، فرهنگی، نظامی، اقتصادی قابل توسعه است، فلذا برش زدن به این کار وسیع، کاملاً منطقی به نظر می‌رسد. درمجموع بررسی

ها نشان می دهد که فعالیت پژوهشی مشابه عنوان این مقاله صورت نگرفته و این پژوهش در نو خود، تحقیق جدیدی به شمار می رود.

مفهوم شناسی:

آمایش سرزمینی: به عقیده برخی از صاحب نظران مانند فلیپ لامور، موضوع اساسی که آمایش سرزمین را تعریف می کند «مدیریت کشور» است. (Hansen, 1978:5) و برخی نیز آمایش سرزمین را نوعی برنامه ریزی بلندمدت برای توزیع بهتر جمعیت، امکانات و فعالیت‌های مختلف به منظور آسایش، افزایش رفاه و هماهنگی جامعه می دانند. (Henry, 2002:292)

به لحاظ مفهوم، آمایش سرزمین، ایجاد تعادل بین سه عنصر انسان، فضا و فعالیت تعریف شده است که در ارتباط با انسان مقوله «مدیریت» مطرح است و در رابطه با فضا بحث «اقلیم» مطرح است و در رابطه با فعالیت مقوله «برنامه و برنامه ریزی» برجسته می شود یعنی مفهوم آمایش تلفیقی از سه علم مدیریت، اقتصاد، جغرافیا و جامعه شناسی است. (وحیدی؛ ۱۳۷۳: ۷۶)

این واژه کلمه نوین فارسی است که از ریشه فعل «آمان» و «آمودن» به معنی آراستن، آمیختن، به رشته درآوردن و آماده کردن است که از واژه *Aménager* در زبان فرانسه اقتباس شده است، آمایش سرزمین ترجمه اصطلاح از زبان فرانسه است (قورچیان؛ ۱۳۸۵: ۲)

آمایش سرزمینی توزیع متوازن و هماهنگ جغرافیایی کلیه فعالیت‌های اقتصادی-اجتماعی در پهنه سرزمین نسبت به قابلیت‌ها و منابع طبیعی و انسانی را آمایش سرزمین می گویند. (قیومی، ۱۳۹۴: ۳۵)

دفاع: دفاع از ریشه دَفَع و به معنای از کسی حمایت کردن، بدی و آزاری را از خود یا دیگری دور کردن، وطن و ناموس و حقوق خود را از دستبرد دشمن حفظ کردن است (عمید، ۱۳۸۹: ۵۲۸)

دفاع همواره یکی از دغدغه های اصلی هر نظام سیاسی تلقی شده است؛ چراکه با امنیت و سرنوشت کشور پیوند خورده است. مفهوم کلان دفاع دارای اجزایی است که بدون تردید دفاع ملی از بارزترین و برجسته ترین آنها محسوب میشود که کیفیت و ماهیت آن بر ضریب امنیت کشور تاثیرگذار است. پیچیده شدن مناسبات در عرصه بین المللی و منطقه ای از یکسو بر اهمیت این مقوله افزوده و از سوی دیگر فرآیند تدوین آن را دشوار نموده است. دلیل عمده این موضوع، نقش آفرینی متغیرهای بیشتر و نیز سرعت تحولات است. (عصاریان نژاد، ۱۳۰۱: ۵۶)

دفاع سیاسی: دفاع سیاسی به عنوان یکی از مهم‌ترین ابعاد دفاع، به معنای به کارگیری ظرفیت‌ها، استعدادها، امکانات، ابزارها و... دیپلماسی دفاعی در حوزه سیاست است که با در نظر داشتن اسناد بالادستی (قانون اساسی، نظریات و اندیشه امامین انقلاب) در حوزه مسائل سیاسی، از حوزه شمولی در سطح ملی، جهان اسلام و عرصه جهانی برخوردار است. (بختیاری، ۱۳۹۵: ۱۰۸)

دفاع ملی و دفاع سیاسی: شاید بتوان گفت مهم‌ترین موضوع دفاع ملی حفظ منافع ملی است که این منافع چنان سیال است و با عدم قطعیت‌ها مواجه است و تغییر آن در هر لحظه مفروض است. سیاست خارجه از این قاعده مستثنی نبوده و مسائلی مانند دفاع از حق ذاتی ملت‌ها، داشتن فناوری هسته‌ای، نامشروعیت رژیم صهیونیستی، حفظ منافع اقتصادی تجاری ایران در جهان و بسیاری منافع دیگر را می‌توان در زیر گروه دفاع ملی و منافع ملی جمهوری اسلامی در نظر گرفت.

بنابراین، در بعد نظامی و دفاعی امنیت ملی دولت هنوز موضوع امنیت است و نخبگان حاکم دولتها مهم‌ترین بازیگران امنیتی کننده مسائل هستند (بوزان و دیگران، ۱۳۸۶: ۸۶) اما، دفاع به خودی خود هدف نیست، بلکه برای نیل به هدف یا اهدافی خاص صورت می‌پذیرد. انقلاب اسلامی نیز که اهداف و آرمان‌های بلندی را در ابعاد مختلف بویژه بعد سیاسی تعقیب می‌کند از این قاعده مستثنی نیست (منصوری لاریجانی، ۱۳۸۰: ۵۳)

دفاع در حیطه امور سیاسی به کارکردهای نهادهای سیاسی جامعه در جهت تحقق بالاترین ضریب دفع تهدید و امنیت زایی اطلاق می‌شود و نکته مهم اینکه دفاع سیاسی در عرصه ملی افزون بر حوزه داخلی، نسبت به محیط خارجی یعنی آن چه در صحنه سیاست خارجی تولید و صادر می‌شود نیز قابل تعمیم است. در سطح فراملی دفاع سیاسی درصدد تبیین خطوط فاصل مشخصی میان جهان اسلام و جهان سلطه می‌باشد. عراقچی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۰۴)

بنیان‌های نظری پیرامون دفاع سیاسی: دفاع سیاسی در صدر اسلام: مطالعه تاریخ صدر اسلام نشان می‌دهد که سران قریش برای مقابله با اسلام، از همه روشها، ابزارها و ظرفیت‌های خود از جمله روش‌های سیاسی بهره‌جسته‌اند. در مقابل، نبی مکرم اسلام (صلوات الله علیه) نیز از روش‌های سیاسی برای تبلیغ و گسترش اسلام و مقابله با کفار مکه استفاده کرده‌اند که اهم اقدامات طرفین عبارتند از: **روش‌های سیاسی کفار قریش:** رایزنی و مذاکره (درخواست از ابوطالب برای منصرف کردن پیامبر (صلوات الله علیه) از

دعوت مردم، مذاکره با پیامبر (صلوات الله علیه) برای نادیده گرفتن نقض پیمان از سوی مشرکین و تمدید صلح حدیبیه

۱. تطمیع (پیشنهاد مقام، ثروت و ازدواج با بهترین زنان مکه)
۲. اعزام فرستاده و نماینده ویژه (برای مذاکره با نجاشی برای برگرداندن مسلمانان از حبشه)
۳. اعمال تحریم و محاصره سیاسی، اجتماعی و اقتصادی علیه مسلمانان (ماجرای شعب ابوطاشکیل ائتلاف از قبایل و طوایف عرب برای کشتن پیامبر (صلوات الله علیه) در ماجرای ليله المبيت
روش های سیاسی پیامبر اسلام (صلوات الله علیه)

۱. رایزنی، گفتگو و مذاکره با کفار قریش قضایای مختلف از قبیل: ماجرای یوم الانذار، صلح حدیبیه.

۲. برقراری ارتباط با طوایف و انعقاد پیمان های اتحاد و دوستی دوجانبه و چندجانبه، پیمان عقبه اول و دوم، پیمان های اتحاد با طوایف اطراف مدینه.

۳. ایجاد وحدت و انسجام داخلی در جامعه مسلمانان (عقد اخوت، بیعت رضوان)

۴. عقد پیمان عدم تعرض و حسن همجواری (با قریش و یهودیان مدینه)

۵. تقویت وحدت و انسجام داخلی مسلمانان از طریق تجدید پیمان در ماجرای بیعت رضوان. مکاتبه و اعزام فرستاده به دربار سران کشورها و قدرت های جهانی از قبیل: ایران، روم، مصر، حبشه، غسان، عمان و ... .

۶. صدور بیانیه و قطعنامه (دعوت عمومی و اعلان آشکار رسالت در حجر اسماعیل در مکه). دادن هشدار و اولتیماتوم (برائت از مشرکان)

۷. تعیین جانشین و گرفتن بیعت از مردم برای حاکم اسلامی (غدیر خم).

دفاع سیاسی در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره):

بامطالعه آثار، دیدگاه ها و مرور بیانات حضرت امام خمینی (ره) به این نتیجه می رسیم که آن حضرت برای مقابله با توطئه های دشمن در حوزه سیاست داخلی، در وهله نخست معتقد به وحدت و انسجام داخلی بوده و بارها با عبارت «وحدت کلمه» از آن یاد کرده و آن را در کنار داشتن انگیزه و مقصد الهی، رمز پیروزی انقلاب و همینطور رمز تداوم آن دانسته اند. (امام خمینی؛ وصیتنامه الهی - سیاسی، بند الف)

حمایت و پشتیبانی از رهبری نظام و به عبارتی داشتن پشتوانه مردمی، دومین مؤلفه ای است که آن حضرت خنثی کننده توطئه های دشمنان انقلاب در تمامی سطوح و حوزه ها میدانند و جمله معروف «پشتیبان ولایت فقیه باشید تا آسیبی به مملکت شما نرسد» ناظر بر همین دیدگاه آن حضرت است.

حفظ استقلال کشور، حضور مردم در صحنه و در بطن حوادث سیاسی روز (صحیفه نور، ج ۱۵: ۲۴-۲۲)، برقراری پیوندهای نزدیک و ناگسستگی بین مردم و مسئولین (صحیفه نور، ج ۳: ۲۶-۲۵) توجه به تبلیغات داخلی و نقش علما، گویندگان و رسانه های ارتباط جمعی در رساندن پیام های انقلاب اسلامی به اطراف و اکناف کشور (صحیفه نور، ج ۱۶: ۱۱۴-۱۱۳)، تبعیت افراد، گروهها و جریانات سیاسی از اسلام و مصالح انقلاب اسلامی از دیگر مؤلفه های مؤثر در دفاع سیاسی داخلی از دیدگاه امام خمینی ^(ره) می باشد.

در حوزه سیاست خارجی نیز به طور مختصر می توان گفت که ایشان به جد معتقد به استکبارستیزی و التزام به اصل نه شرقی و نه غربی، حفظ استقلال خارجی و صلابت و پایداری در مقابل مستکبران عالم (صحیفه نور، ج ۱۶: ۴۹-۲۶)، توجه به تبلیغات خارجی و رساندن پیام های انقلاب اسلامی به گوش ملت ها و دولت های جهان، روابط برادرانه با ملت های مسلمان (صحیفه نور، ج ۱: ۵-۳)، وحدت و یک پارچگی امت اسلامی و نزدیک کردن ملل مسلمان نسبت به هم، کمک به مسلمانان برای رهایی از سلطه حاکمان وابسته و همینطور روابط دوستانه با سایر کشورهای غیر متخاصم و نیز کشورهای مستضعف غیرمسلمان (صحیفه نور، ج ۴: ۲۴۲-۲۴۱) بوده اند.

دیدگاه ها و نقطه نظرات رهبر معظم انقلاب ^(مدظله العالی)

دفاع سیاسی در اندیشه سیاسی امام خامنه ای ^(مدظله العالی) در حوزه های مختلف سیاسی، در واقع اندیشه سیاسی اسلامی حضرت امام خامنه ای ^(مدظله العالی) را برای ما تبیین می کند. به اجمال، ایشان در حوزه سیاسی معتقدند که با اتخاذ سیاست ها و رویه های زیر می توان توطئه ها و تهاجمات دشمن در حوزه سیاسی را دفع کرد:

الف) در حوزه سیاست ملی و داخلی

۱. حفظ وحدت ملی و پرهیز از اختلافات سیاسی، قومی و مذهبی (بیانات؛ ۱۳۹۵/۰۵/۱۱)
۲. حفظ امنیت ملی (بیانات؛ ۱۳۹۵/۰۶/۰۳)
۳. حفظ استقلال سیاسی (بیانات؛ ۱۳۹۷/۰۳/۰۷)
۴. اقتدار سیاسی (بیانات؛ ۱۳۸۸/۰۶/۲۰)

ب) در حوزه سیاست خارجی:

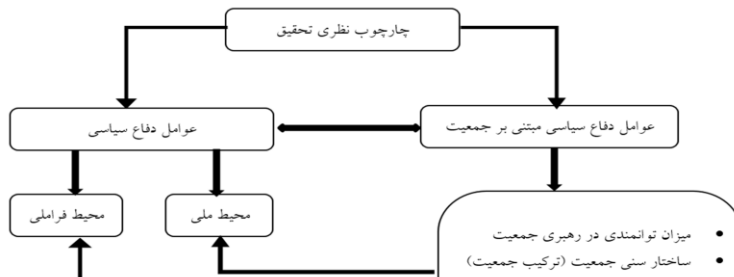
۱. توجه به اصول و آرمان ها در سیاست خارجی (بیانات؛ ۱۳۸۳/۰۵/۲۵)
۲. ایستادگی در برابر نظام سلطه (بیانات؛ ۱۳۸۷/۰۱/۰۱)
۳. دیپلماسی فعال و هدف دار (بیانات؛ ۱۳۹۷/۰۶/۰۳)
۴. دیپلماسی توأم با ابتکار (بیانات؛ ۱۳۹۳/۱۲/۰۴)
۵. توجه به دیپلماسی عمومی (بیانات؛ ۱۳۹۰/۱۰/۰۷)
۶. حضور فعال در مجامع جهانی (بیانات؛ ۱۳۸۳/۰۵/۲۵)
۷. اتخاذ مواضع تهاجمی در مواجهه با استکبار (بیانات؛ ۱۳۹۵/۰۸/۲۶)
۸. دفاع از فلسطین و تقویت محور مقاومت و مستضعفان و محرومان جهان (بیانات؛ ۱۳۹۹/۰۳/۰۲)
۹. نزدیکی با ملت های مسلمان، به عنوان عمق راهبردی جمهوری اسلامی (بیانات؛ ۱۴۰۱/۰۱/۲۳)
۱۰. عمل بر مبنای عزت، حکمت و مصلحت (بیانات؛ ۱۳۹۷/۱۱/۲۲)

جمعیت: به کلیه کسانی که به طور مستمر در یک واحد جغرافیایی (کشور، استان، شهرستان، شهر یا روستا) به صورت خانوار و خانواده زندگی می کنند، جمعیت گفته می شود (تقوی؛ ۱۴۰۱: ۳)

جمعیت در سطح ملی نیز عبارت است از: "کلیه انسان هایی که به لحاظ سرزمینی تابعیت یک کشور را دارند". تحرک و جابه جایی جمعیت جهت بهبود بخشیدن به وضعیت زندگی و تأثیر این جابه جایی ها بر ساختار اقتصادی، اجتماعی و جمعیتی مناطق مهاجر فرست و مهاجر پذیر، از عوامل اصلی تغییر و تحول جمعیت و مهمترین عامل خارجی تغییر تعداد و ساخت جمعیت می باشد.

چهارچوب نظری تحقیق:

آمایش سرزمینی بعنوان یک ابزار کلان می تواند نقش مهمی در تقویت دفاع سیاسی یک کشور ایفا کند، بطور خاص با توجه به جمعیت می تواند به چندین ارتباط کلیدی از جمله عوامل دفاع سیاسی در محیط های ملی و فراملی و همچنین عوامل دفاع سیاسی مبتنی بر جمعیت اشاره کرد. بنابراین آمایش سرزمینی و جمعیت دو عامل کلیدی هستند که به طور مستقیم بر توانایی دفاعی یک کشور تأثیر می گذارند و با در نظر گرفتن این ارتباط می توان سیاست های آمایشی را به گونه ای طراحی کرد که هم بر توسعه پایدار کشور کمک کند و هم به تقویت دفاع سیاسی آن بیانجامد.

محیط‌شناسی

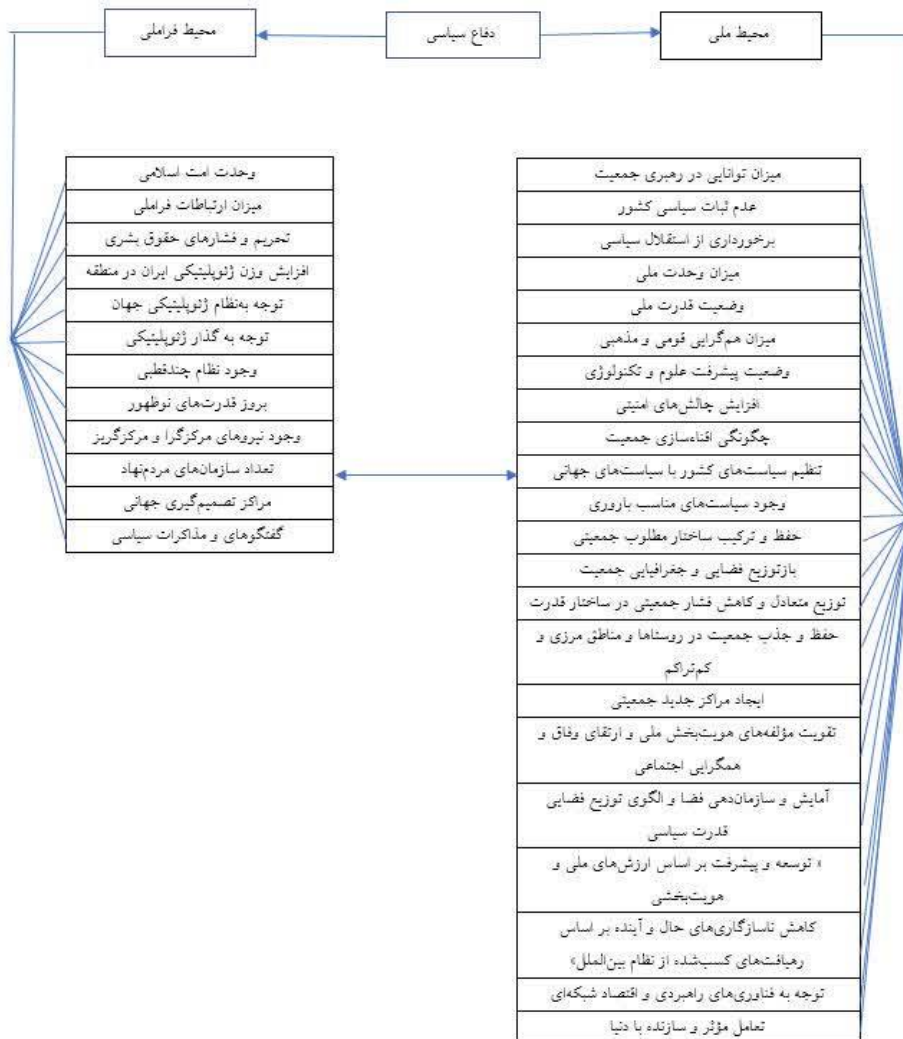
- ۱- میزان توانایی در رهبری جمعیت: میزان توانایی در رهبری جمعیت در دفاع سیاسی به عوامل متعددی بستگی دارد. با این حال، رهبران مؤثر می‌توانند با استفاده از مهارت‌ها، دانش، مشروعیت و حمایت مردمی خود، از طریق ترویج وحدت، القاء الهام، سازماندهی و بسیج مردم و مدیریت درگیری، جمعیت را به طور مؤثر در دفاع سیاسی رهبری کنند.
- ۲- ساختار سنی جمعیت (ترکیب جمعیت): یکی از شیوه‌های ارزیابی درجه توسعه‌یافتگی کشورها، بررسی ساختار سنی و جنسی جمعیت آن‌ها است. معمولاً ساختار سنی جمعیت در سه گروه؛ جمعیت کمتر از ۱۵ سال، جمعیت بین ۱۵ تا ۶۴ سال و جمعیت ۶۵ سال و بیشتر مورد بررسی قرار می‌گیرد. بی‌تردید میانگین سنی جمعیت بین ۱۵ تا ۶۴ سال، بهترین کارایی را برای کشور به‌همراه دارند. بخش مهمی از فعالیت‌های اقتصادی کشور توسط این گروه سنی انجام می‌شود و هر کشوری که دارای بیشترین افراد در این طیف سنی باشد، قطعا موفق‌تر عمل خواهد کرد و به عبارتی بیشترین افراد در گروه‌های سنی ۱۵ تا ۶۴ سال، نتایج بسیار خوبی را برای تولید قدرت ملی کشور ارائه می‌دهند (حافظ‌نیا، ۱۴۰۱: ۵۵).
- ۳- عدد یا اندازه جمعیت (رشد جمعیت): تعداد جمعیت یک کشور، می‌تواند تأثیر زیادی در اقتدار آن کشور داشته باشد. اگر چه کشورهای پرجمعیت را نمی‌توان به طور قطعی جزء کشورهای قدرتمند به حساب آورد، اما جمعیت زیاد نقش مهمی در اقتدار کشور در حوزه‌های مختلف از جمله فعالیت‌های سیاسی دارد. جمعیت زیاد اعتماد به نفس در داخل و ترس و

احترام در خارج را به همراه دارد (روشندل، ۱۳۹۴: ۷۱). بر اساس دیدگاه "کرنوکویپایی" با افزایش جمعیت، منابع جامعه توسعه می‌یابد و در نهایت موجب افزایش منابع سرانه می‌شود. این توسعه از این احتمال ناشی می‌شود که جمعیت بزرگ اصولاً باعث تخصصی کردن فزاینده، تقسیم کار مؤثرتر و پیشرفته و گسترش مازاد اقتصادی می‌گردد (2000:102، Muir)

۴- توزیع جغرافیایی جمعیت: بسیاری از کارشناسان معتقدند که تمرکز بیشتر جمعیت در نواحی داخلی کشور نسبت به نواحی مرزی، توزیع مطلوب است و چنین الگویی باعث ایجاد احساس مشترک اجتماعی در میان دولت شده و ارتباط با ساکنان کشورهای خارجی را به حداقل می‌رساند. در واقع اگر جمعیت در یک‌جا متراکم باشد، یکپارچه کردن آن آسان‌تر است و اگر در منطقه وسیعی پراکنده باشد، نسبت به ناحیه‌گرایی آسیب‌پذیرتر است ولی به‌ندرت می‌توان قضیه را به سادگی پیدا کرد.

۵- برخورداری از استقلال سیاسی: برخورداری از استقلال سیاسی در دفاع سیاسی نقش مهمی ایفا می‌کند. این امر به کشورها امکان می‌دهد تا تصمیمات مستقل بگیرند، منافع ملی خود را حفظ کنند، از خود در برابر تجاوز بازدارندگی کنند، مشروعیت دولت را افزایش دهند و روحیه ملی را تقویت کنند. با این حال، استقلال سیاسی به تنهایی تضمین کننده دفاع موفق نیست و کشورها برای دفاع موثر از خود به طیف وسیعی از توانمندی‌ها اعم از اتخاذ تصمیمات مستقل، حفظ منافع ملی، ایجاد بازدارندگی، افزایش مشروعیت و ارتقای روحیه ملی نیاز دارند.

۶- توجه به نظام ژئوپلیتیکی جهان: نظام ژئوپلیتیکی جهان به توزیع قدرت و منابع در سراسر جهان و همچنین روابط بین کشورها اشاره دارد. این امر می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر دفاع سیاسی یک کشور داشته باشد، لذا با دانست نظام ژئوپلیتیکی جهان در حال تحول دائمی است و این امر می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر دفاع سیاسی کشورها داشته باشد. کشورها باید برای سازگاری با این تغییرات و اطمینان از حفظ امنیت خود آماده باشند.

روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش از نوع کاربردی- توسعه‌ای و از نظر ماهیت توصیفی- اکتشافی بوده و با تکیه بر روش- های کتابخانه‌ای و میدانی و مطالعه اسناد و مدارک و مصاحبه تخصصی با خبرگان مرتبط با حوزه آمایش سرزمینی و سیاست انجام شد. روش تجزیه و تحلیل در این پژوهش کمی و کیفی می‌باشد که ضمن مطالعه اسناد و مقالات و همچنین اخذ نظرات و آراء خبرگان و صاحب‌نظران از طریق مصاحبه با سؤالات نیمه ساختاریافته شاخص‌های هر مؤلفه احصاء و درنهایت در این تحقیق سؤال

مورد تجزیه و تحلیل و تفسیر قرار گرفته و نتایج در گروه کانونی مورد غنی سازی و فشرده سازی شده است.

با توجه به تخصصی بودن موضوع تحقیق و محدودیت وجود صاحب نظران، خبرگان و کارشناسان متخصص در حوزه آمایش سرزمینی، سیاسی و جمعیتی در سطح نیروهای مسلح و دستگاه های کشوری و مراکز دانشگاهی، جامعه ی خبرگی برای مصاحبه با ویژگی های زیر تعیین شده است:

- دارای سابقه ی خدمت در مشاغل راهبردی و سطوح عالی
- دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد به بالا و با سابقه پژوهشی و آموزشی بالاتر از ۱۰ سال
- انجام کار مطالعاتی در حوزه آمایش سرزمینی و دفاع همه جانبه (جامعه خبرگی)
- داشتن آشنایی کامل با موضوعات راهبردی مرتبط با جنگ و تهدید

تجزیه و تحلیل داده ها و یافته های تحقیق

در این پژوهش به منظور تبیین دقیق علل و عوامل مهم مؤثر بر کارکردهای آمایش سرزمینی در دفاع سیاسی با تأکید بر جمعیت، علاوه بر مطالعه ادبیات و بررسی اسناد و مدارک علمی، حجم نمونه ای از جامعه خبره در حوزه آمایش سرزمینی و سیاسی انتخاب و با طرح گویه های مرتبط با پژوهش، نقطه نظرات آنان احصاء و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

روش تجزیه و تحلیل در این پژوهش کمی و کیفی می باشد که ضمن مطالعه اسناد و مقالات و همچنین اخذ آراء خبرگان و صاحب نظران از طریق مصاحبه شاخص های هر مؤلفه احصاء و در نهایت سؤالات مورد تجزیه و تحلیل و تفسیر قرار گرفته است. پس از احصاء عامل های حاصل از مطالعات کتابخانه ای و مصاحبه با صاحب نظران، طی جلسات خبرگی با کارشناسان و متخصصان حوزه سیاسی در نهایت عوامل جمعیتی مؤثر در بعد سیاسی ۲۲ عامل در محیط ملی و ۱۲ عامل در محیط فراملی، مجموعاً ۳۴ عامل به شرح زیر تعیین گردید.

در همین راستا، عوامل دفاع سیاسی مبتنی بر جمعیت به ترتیب اهمیت و اولویت عبارت اند از: میزان توانایی در رهبری جمعیت، ساختار سنی جمعیت (ترکیب جمعیت)، میزان باسوادی، توزیع جغرافیایی جمعیت، برخورداری از استقلال سیاسی و توجه به نظام ژئوپلیتیکی جهان.

همچنین عوامل سیاسی مستخرجه از مطالعات کتابخانه ای و مصاحبه با صاحب نظران در محیط (ملی) به ترتیب اهمیت و اولویت عبارت اند از: میزان توانایی در رهبری جمعیت، عدم ثبات

سیاسی کشور (به واسطه اختلافات سیاسی بین احزاب و یا تعلقات حزبی جمعیت)، برخورداری از استقلال سیاسی، میزان وحدت ملی، وضعیت قدرت ملی، میزان هم‌گرایی یا واگرایی قومی و مذهبی، وضعیت پیشرفت علوم و تکنولوژی، افزایش چالش‌های امنیتی، چگونگی اثناء سازی جمعیت، تنظیم سیاست‌های کشور با سیاست‌های جهانی، وجود سیاست‌های مناسب باروری، حفظ و ترکیب ساختار مطلوب جمعیتی، باز توزیع فضایی و جغرافیایی جمعیت متناسب با ظرفیت زیستی، توزیع متعادل و کاهش فشار جمعیتی در ساختار قدرت، حفظ و جذب جمعیت در روستاها و مناطق مرزی و کم تراکم، ایجاد مراکز جدید جمعیتی در جزایر و سواحل خلیج فارس و دریای عمان، تقویت مؤلفه‌های هویت‌بخش ملی و ارتقای وفاق و همگرایی اجتماعی، آمایش و سازمان‌دهی فضا و الگوی توزیع فضایی قدرت سیاسی، توسعه و پیشرفت بر اساس ارزش‌های ملی و هویت‌بخشی، کاهش ناسازگاری‌های حال و آینده بر اساس رهیافت‌های کسب‌شده از نظام بین‌الملل، توجه به فناوری‌های راهبردی و اقتصاد شبکه ای، تعامل مؤثر و سازنده با دنیا.

و عوامل سیاسی مستخرجه از مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه با صاحب‌نظران در محیط (فراملی) به ترتیب اهمیت و اولویت عبارت‌اند از: وحدت امت اسلامی، میزان ارتباطات فراملی، تحریم و فشارهای حقوق بشری، افزایش وزن ژئوپلیتیکی ایران در منطقه، توجه به نظام ژئوپلیتیکی جهان، توجه به گذار ژئوپلیتیکی، وجود نظام چندقطبی، بروز قدرتهای نوظهور، وجود نیروهای مرکزگرا و مرکزگریز، تعداد سازمان‌های مردم‌نهاد، مراکز تصمیم‌گیری جهانی، گفتگوهای و مذاکرات سیاسی.

بر اساس تجزیه و تحلیل به عمل آمده و به استناد به نظر خبرگان عوامل مؤثر بر بُعد دفاع سیاسی مبتنی بر جمعیت به شرح زیر تفسیر می‌گردد:

۱. میزان تأثیرگذاری عامل «میزان توانایی در رهبری جمعیت» در ایجاد همگرایی ملی نقش مؤثری داشته و میزان تأثیرگذاری آن به عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۱۰۰ درصد بر دفاع سیاسی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
۲. میزان تأثیرگذاری عامل «عدم ثبات سیاسی کشور (به واسطه اختلافات سیاسی بین احزاب و یا تعلقات حزبی جمعیت)» باعث بی‌ثباتی سیاسی داخلی کشور گردیده و خسارات جبران‌ناپذیری را هم در تشویق دشمن به تجاوز به کشور می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن به عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۹۶ درصد بر دفاع سیاسی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.

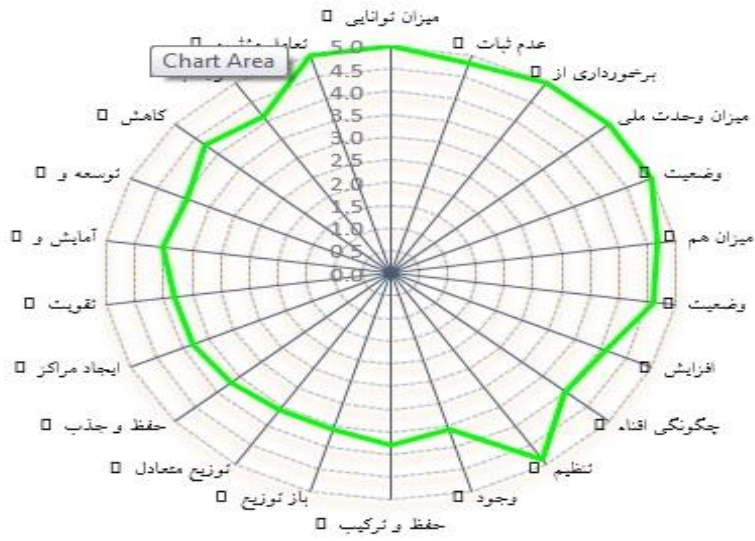
۳. میزان تأثیرگذاری عامل « برخورداری از استقلال سیاسی » باعث قطع وابستگی به دیگر کشورها خصوصاً ابرقدرت‌ها می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۱۰۰ درصد بر دفاع سیاسی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
۴. میزان تأثیرگذاری عامل « میزان وحدت ملی » باعث افزایش امنیت کشور می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۱۰۰ درصد بر دفاع سیاسی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
۵. میزان تأثیرگذاری عامل « وضعیت قدرت ملی » باعث ایجاد بازدارندگی می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۱۰۰ درصد بر دفاع سیاسی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
۶. میزان تأثیرگذاری عامل « میزان هم‌گرایی قومی و مذهبی » باعث ایجاد وحدت بیشتر میان اقوام می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۹۴ درصد بر دفاع سیاسی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
۷. میزان تأثیرگذاری عامل « وضعیت پیشرفت علوم و تکنولوژی » منجر به بهبود کیفیت زندگی مردم، افزایش بهره‌وری و ارتقاء خدمات عمومی می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۹۲ درصد بر دفاع سیاسی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
۸. میزان تأثیرگذاری عامل « افزایش چالش‌های امنیتی » می‌تواند ثبات سیاسی را دچار خلل کرده و برنامه‌ریزی‌های حکمران‌ها را با سختی‌هایی روبرو کند و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۸۲ درصد بر دفاع سیاسی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
۹. میزان تأثیرگذاری عامل « چگونگی اقیاناء سازی جمعیت » باعث تسریع در موفقیت برنامه‌های آمایشی، مشارکت مردمی و افزایش تاب‌آوری جمعیت می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۸۰ درصد بر دفاع سیاسی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
۱۰. میزان تأثیرگذاری عامل « تنظیم سیاست‌های کشور با سیاست‌های جهانی » باعث افزایش تعاملات در سطح بین‌المللی می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۹۸ درصد بر دفاع سیاسی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.

۱۱. میزان تأثیرگذاری عامل « وجود سیاست‌های مناسب باروری» باعث عامل رشد و توسعه و اقتدار کشور می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۷۲ درصد بر دفاع سیاسی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
۱۲. میزان تأثیرگذاری عامل « حفظ و ترکیب ساختار مطلوب جمعیتی» باعث کیفی سازی جمعیت کشور می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۷۶ درصد بر دفاع سیاسی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
۱۳. میزان تأثیرگذاری عامل « باز توزیع فضایی و جغرافیایی جمعیت متناسب با ظرفیت زیستی» باعث توسعه و رفاه فراگیر و همچنین برقراری عدالت می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۷۲ درصد بر دفاع سیاسی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
۱۴. میزان تأثیرگذاری عامل «توزیع متعادل و کاهش فشار جمعیتی در ساختار قدرت» باعث افزایش عدالت سیاسی می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۷۲ درصد بر دفاع سیاسی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
۱۵. میزان تأثیرگذاری عامل «حفظ و جذب جمعیت در روستاها و مناطق مرزی و کم‌تراکم» باعث تقویت و افزایش تراکم جمعیت در مناطق مرزی می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۷۴ درصد بر دفاع سیاسی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
۱۶. میزان تأثیرگذاری عامل «ایجاد مراکز جدید جمعیتی در جزایر و سواحل خلیج فارس و دریای عمان» باعث رونق بخشی به سواحل و توسعه مناطق ساحلی می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۷۶ درصد بر دفاع سیاسی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
۱۷. میزان تأثیرگذاری عامل «تقویت مؤلفه‌های هویت‌بخش ملی و ارتقای وفاق و همگرایی اجتماعی» باعث وحدت راهبردی در سطح ملی می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۷۶ درصد بر دفاع سیاسی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
۱۸. میزان تأثیرگذاری عامل « آمایش و سازمان‌دهی فضا و الگوی توزیع فضایی قدرت سیاسی» باعث افزایش منزلت و قدرت اجتماع و توزیع ثروت و عدالت جغرافیایی می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۸۰ درصد بر دفاع سیاسی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
۱۹. میزان تأثیرگذاری عامل « توسعه و پیشرفت بر اساس ارزش‌های ملی و هویت‌بخشی» باعث بالا رفتن اقتدار همه‌جانبه ملی اعم از سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، نظامی و فرهنگی می‌گردد

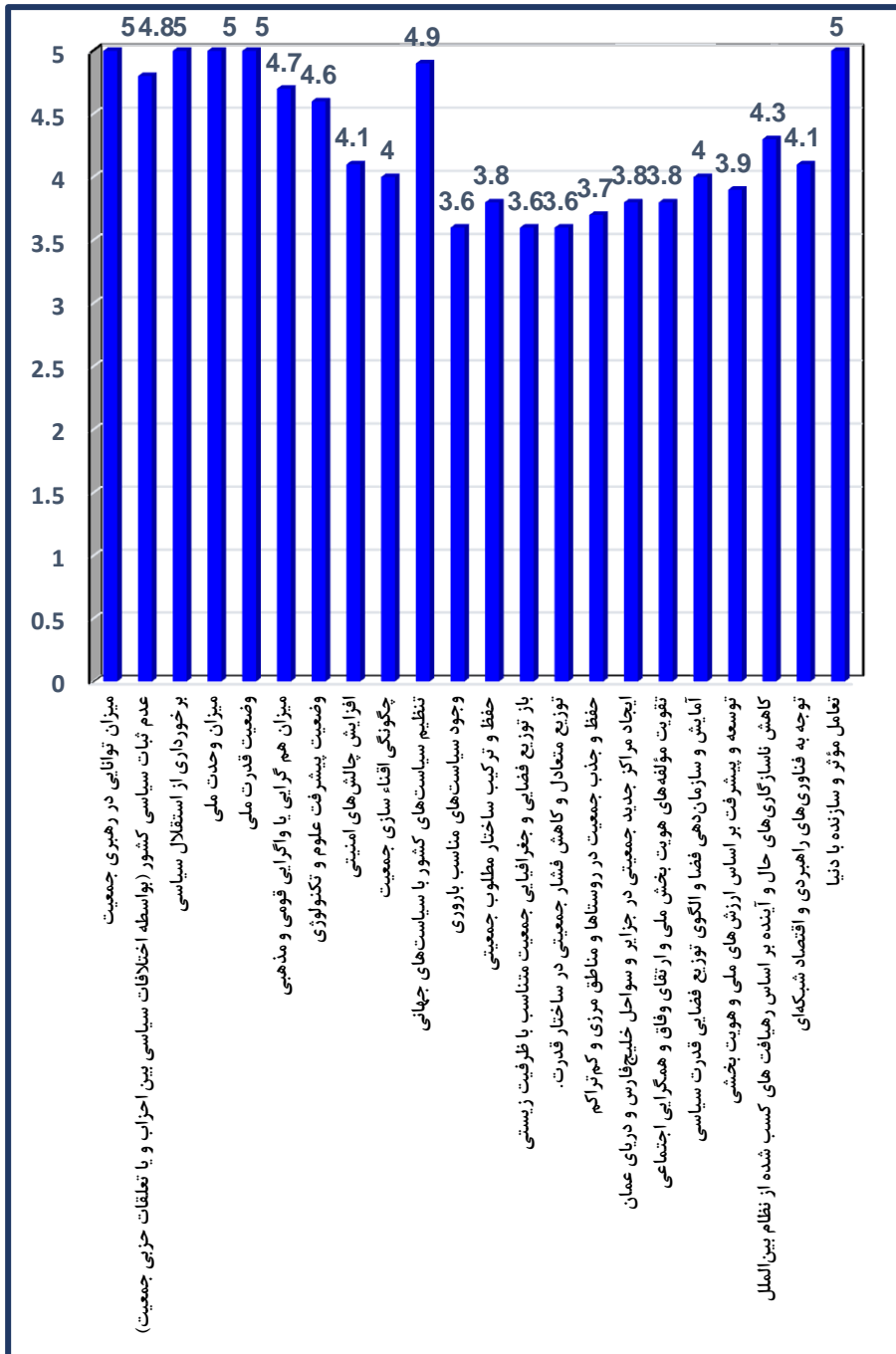

- و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۷۸ درصد بر دفاع سیاسی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
۲۰. میزان تأثیرگذاری عامل « کاهش ناسازگاری‌های حال و آینده بر اساس رهیافت‌های کسب‌شده از نظام بین‌الملل » باعث افزایش ثبات سیاسی می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۸۶ درصد بر دفاع سیاسی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
۲۱. میزان تأثیرگذاری عامل « توجه به فناوری‌های راهبردی و اقتصاد شبکه‌ای » سبب توسعه و رشد اقتصادی کشور می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۸۲ درصد بر دفاع سیاسی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
۲۲. میزان تأثیرگذاری عامل « تعامل مؤثر و سازنده با دنیا » باعث جلوگیری از انزوای ژئوپلیتیکی و رشد و توسعه همه‌جانبه کشور می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۱۰۰ درصد بر دفاع سیاسی در محیط ملی مؤثر می‌باشد.
۲۳. میزان تأثیرگذاری عامل « وحدت امت اسلامی » باعث نزدیکی سبک زندگی، همبستگی‌های اجتماعی و رفع نیازهای مذهبی می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۹۰ درصد بر دفاع سیاسی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.
۲۴. میزان تأثیرگذاری عامل « میزان ارتباطات فراملی » باعث افزایش مراودات و مناسب‌های جمعیتی می‌گردد و این امر می‌تواند بر جمعیت با مهاجرت یا بالعکس تأثیر بگذارد و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۹۸ درصد بر دفاع سیاسی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.
۲۵. میزان تأثیرگذاری عامل « تحریم و فشارهای حقوق بشری » در کاهش نرخ رشد، مهاجرت یا جابجایی جمعیت، تغییر در ساختار سنی و جنسی، تغییر در ساختار کمی و کیفی مؤثر است و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۷۶ درصد بر دفاع سیاسی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.
۲۶. میزان تأثیرگذاری عامل « افزایش وزن ژئوپلیتیکی ایران در منطقه » باعث تکوین و تثبیت وزن ژئوپلیتیکی کشور و افزایش قدرت ملی در سطح بین‌المللی می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۷۶ درصد بر دفاع سیاسی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.
۲۷. میزان تأثیرگذاری عامل « توجه به نظام ژئوپلیتیکی جهان » در تصمیم‌گیری‌های راهبردی و سیاست‌گذاری کلان دفاعی کشور بسیار مهم بوده و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۹۰ درصد بر دفاع سیاسی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.

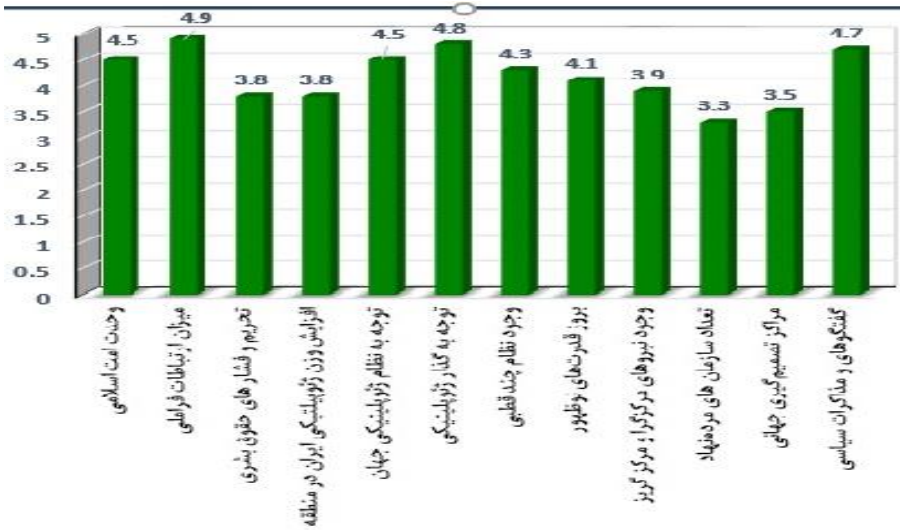
۲۸. میزان تأثیرگذاری عامل « توجه به گذار ژئوپلیتیکی » باعث جلوگیری از غافلگیری راهبردی می‌گردد و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۹۶ درصد بر دفاع سیاسی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.
۲۹. میزان تأثیرگذاری عامل « وجود نظام چندقطبی » از عوامل مهم در روابط بین‌المللی کشورها بوده و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۸۶ درصد بر دفاع سیاسی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.
۳۰. میزان تأثیرگذاری عامل « بروز قدرت‌های نوظهور » از جمله عوامل مهم در تصمیم‌گیری‌های سیاسی بوده و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۸۲ درصد بر دفاع سیاسی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.
۳۱. میزان تأثیرگذاری عامل « وجود نیروهای مرکزگرا و مرکزگریز » از عوامل مؤثر بر همگرایی یا واگرایی بوده و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۷۸ درصد بر دفاع سیاسی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.
۳۲. میزان تأثیرگذاری عامل « تعداد سازمان‌های مردم‌نهاد » در قدرت‌یابی کنشگران غیردولتی مؤثر بوده و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۶۶ درصد بر دفاع سیاسی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.
۳۳. میزان تأثیرگذاری عامل « مراکز تصمیم‌گیری جهانی » در تغییر تدریجی شکل و ماهیت نظام بین‌الملل مؤثر بوده و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۷۰ درصد بر دفاع سیاسی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.
۳۴. میزان تأثیرگذاری عامل « گفتگوها و مذاکرات سیاسی » می‌تواند سبب پیشگیری از جنگ شده و میزان تأثیرگذاری آن به‌عنوان یکی از عوامل جمعیت به میزان ۹۴ درصد بر دفاع سیاسی در محیط فراملی مؤثر می‌باشد.

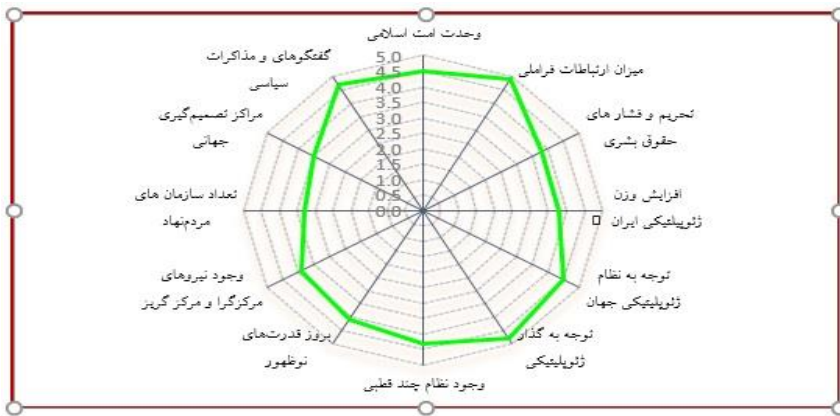
نمودار ۱: نمودار چند ضلعی ضریب اهمیت بعد سیاسی در محیط ملی

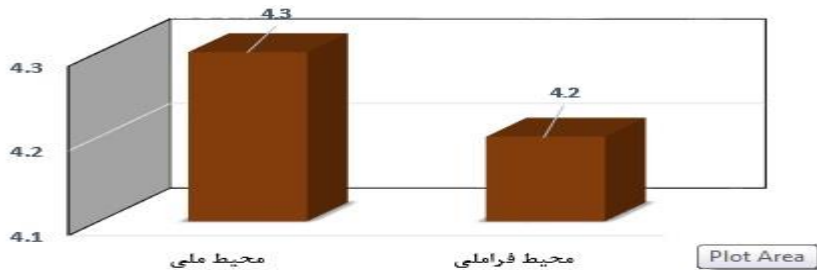
نمودار ۲: ضریب اهمیت عوامل بعد سیاسی در محیط ملی

نمودار ۳: ضریب اهمیت عوامل بعد سیاسی در محیط فراملی

نمودار ۴: نمودار چندضلعی ضریب اهمیت عوامل بعد سیاسی در محیط فراملی

نمودار ۵: مقایسه میانگین ضریب اهمیت عوامل بعد سیاسی در محیط های ملی با فراملی

نتیجه گیری و پیشنهاد:

الف- نتیجه گیری

آمایش سرزمینی به عنوان یک نظام جامع و پویا برای برنامه ریزی فضایی، نقشی اساسی در ارتقای دفاع سیاسی کشور ایفا می کند. این نقش از طریق کارکردهای مختلف آمایش سرزمینی، از جمله توزیع متعادل جمعیت، ساماندهی کالبدی سرزمین، تقویت زیرساخت ها، حفظ محیط زیست و ... قابل تبیین است. جمعیت به عنوان یکی از مولفه های کلیدی قدرت ملی، ارتباطی ذاتی با کارکردهای دفاع سیاسی آمایش سرزمینی دارد. تراکم، توزیع فضایی، نرخ رشد و ... از جمله شاخص های جمعیتی هستند که در این زمینه حائز اهمیت می باشند.

از آنجایی که ابعاد و مؤلفه های دفاع سیاسی بسیار وسیع می باشد، لذا در این تحقیق به شناسایی عوامل موثر جمعیت در دفاع سیاسی در ۲ محیط ملی و فراملی پرداخته شده است. عوامل جمعیت مهم ترین رکن موثر در دفاع سیاسی می باشد. آمایش سرزمین به منظور ایجاد رابطه ی منطقی بین توزیع جمعیت و انجام فعالیت ها در پهنه سرزمین با توجه به ویژگی های فضایی مناطق کشور است. برنامه ریزی آمایش با بررسی و مطالعه خصوصیات و ویژگی های کلی فضای جامعه و بازیافت قابلیت ها در نواحی مختلف راه حلی برای ایجاد توزیع مناسب الگوهای توسعه و استقرار فعالیت های مورد نظر اجتماعی، فرهنگی، دفاعی و ... در جامعه مطرح می کند.

از هم پوشانی ادبیات تحقیق و همچنین مصاحبه های انجام شده، عوامل جمعیت مؤثر بر دفاع سیاسی، از دید صاحب نظران این تحقیق در دو محیط ملی و فراملی به ترتیب اولویت ذیل مطرح گردید که عبارتند از:

۱- دفاع سیاسی: مشتمل بر ۲۲ عامل در محیط ملی و ۱۲ عامل در محیط فراملی، مجموعاً ۳۴ عامل و با ۴/۲۵ درصد.

در این پژوهش، به شناسایی و بررسی عوامل جمعیت در دفاع سیاسی در دو محیط ملی و فراملی پرداخته شد. عوامل جمعیت، به عنوان یکی از مهم ترین ارکان در دفاع سیاسی، نقش حیاتی ایفا می کنند. در این راستا، آمایش سرزمین به منظور ایجاد رابطه ی منطقی بین توزیع جمعیت و انجام فعالیت ها در پهنه سرزمین با توجه به ویژگی های فضایی مناطق کشور از اهمیت بالایی برخوردار است. برنامه ریزی آمایش با بررسی و مطالعه خصوصیات و ویژگی های کلی فضای جامعه و بازیافت قابلیت ها در نواحی مختلف، راه حلی برای ایجاد توزیع مناسب الگوهای توسعه و استقرار فعالیت های مورد نظر اجتماعی، فرهنگی، دفاعی و ... ارائه می دهد. از هم پوشانی ادبیات تحقیق و همچنین مصاحبه های انجام شده، عوامل جمعیت مؤثر بر دفاع

سیاسی از دید صاحب‌نظران در دو محیط ملی و فراملی شناسایی شدند. این عوامل در بعد سیاسی شامل ۲۲ عامل در محیط ملی و ۱۲ عامل در محیط فراملی بودند که مجموعاً ۳۴ عامل را با ضریب اهمیت ۴/۲۵ درصد تشکیل می‌دادند. در نهایت، می‌توان نتیجه گرفت که توجه به توزیع منطقی و استراتژیک جمعیت در سراسر کشور و بهره‌برداری بهینه از ظرفیت‌های زیستی و جغرافیایی هر منطقه، می‌تواند به تقویت دفاع سیاسی و افزایش توانمندی‌های ملی کمک کند. بدین ترتیب، توجه به برنامه‌ریزی‌های دقیق و همه‌جانبه در زمینه آمایش سرزمین، به‌عنوان یکی از ابزارهای مهم در ارتقای امنیت ملی و دفاع سیاسی، ضروری به نظر می‌رسد.

ب- پیشنهادها

پیشنهاد های اجرایی

برای ارتقای کارکرد آمایش سرزمینی در دفاع سیاسی با تاکید بر جمعیت با توجه به یافته‌های تحقیق، می‌توان پیشنهادات اجرایی زیر را برای ارتقای کارکرد آمایش سرزمینی در دفاع سیاسی با تاکید بر جمعیت ارائه کرد:

۱. تدوین و اجرای برنامه‌های آمایش سرزمینی با لحاظ مولفه‌های جمعیتی که در آن به توزیع متعادل جمعیت در پهنه سرزمین، به ویژه در مناطق مرزی و استراتژیک، توجه شود.
۲. تقویت نظام آمایش سرزمینی:

  - ظرفیت نهادی و سازمانی متولی آمایش سرزمینی باید تقویت شود.
  - هماهنگی و همکاری بین دستگاه‌های مختلف در زمینه آمایش سرزمینی باید افزایش یابد.
  - ۳. ظرفیت‌سازی در زمینه آمایش سرزمینی و دفاع سیاسی:

    - برنامه‌های آموزشی برای مدیران و کارشناسان مربوط به آمایش سرزمینی و دفاع سیاسی برگزار شود.
    - همایش‌ها و کارگاه‌های آموزشی در زمینه آمایش سرزمینی و دفاع سیاسی برگزار شود.

پیشنهاد های پژوهشی

- پیشنهادات پژوهشی در خصوص کارکرد آمایش سرزمینی در دفاع سیاسی با تاکید بر جمعیت با توجه به اهمیت موضوع و کمبود دانش در این زمینه، پیشنهادات پژوهشی زیر ارائه می‌شود:
۱. بررسی تطبیقی مدل‌های آمایش سرزمینی در کشورهای مختلف با تاکید بر کارکردهای دفاعی
  ۲. تحلیل نقش آمایش سرزمینی در دفاع غیرنظامی و پدافند غیرعامل
  ۳. بررسی تاثیر آمایش سرزمینی بر دفاع سیاسی در سطوح مختلف ملی، منطقه‌ای و محلی
  ۴. بررسی چالش‌ها و فرصت‌های اجرای آمایش سرزمینی در ایران با تاکید بر کارکردهای دفاعی - امنیتی
  ۵. تحلیل نقش آمایش سرزمینی در صلح‌سازی و پیشگیری از مناقشات

فهرست منابع:

- قرآن کریم، ترجمه حضرت آیت ... ناصر مکارم شیرازی
- امام خمینی (رحمت الله علیه)، صحیفه نور، ج ۱، ۳، ۴، ۱۵ و ۱۶، چاپ سوم (۱۳۸۲)، تهران، دفتر حفظ و نشر آثار امام (رحمت الله علیه)
- امام خمینی (رحمت الله علیه)، وصیت نامه سیاسی_ الهی، بند الف
- امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، مجموعه بیانات قابل دسترسی در: WWW.Khamenei.ir

منابع فارسی

- بختیاری، ایرج (۱۳۹۵) تأثیر مؤلفه‌های دفاع اقتصادی کشور بر دفاع همه جانبه با تأکید بر رهنمودها (راهبردها) اسناد ابلاغی مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال چهاردهم، شماره ۵۴، از ۹۳ الی ۱۲۴
- بوزان باری و همکاران (۱۳۹۲)؛ «چارچوبی تازه برای تحلیل امنیت»، ترجمه علیرضا طیب، پژوهشگاه مطالعات راهبردی، تهران، چاپ دوم.
- تقوی، نعمت الله (۱۴۰۱)، مبانی جمعیت شناسی، نشر آیدین.
- حافظنیا، محمدرضا (۱۴۰۱)، اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، مشهد: انتشارات پاپلی، چاپ چهارم.
- روشندل، جلیل (۱۳۹۴)، امنیت ملی و نظام بین‌المللی، تهران، انتشارات سمت، چاپ دهم.
- سند ملی آمایش سرزمین (مصوب شورای عالی آمایش سرزمین مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۱۱)
- عراقچی، عباس و همکاران (۱۳۹۹)، « راهبردهای سیاسی دفاع همه جانبه در جنگ احتمالی آینده » فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک سال هجدهم، شماره ۷۹ بهار مقاله پنجم، از صفحه ۹۹-۱۱۹
- عصاریان نژاد، حسین (۱۳۹۱) " نقد برشی بر ادبیات غیربومی دفاع ملی، دفاع همه جانبه"، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی
- عمید، حسن (۱۳۸۹). فرهنگ فارسی، تهران: انتشارات امیرکبیر
- قورچیان، نادرقلی، جمشیدی اوانکی، مینا (۱۳۸۵)، "از آمایش سرزمین تا برنامه ریزی درسی"، تهران: انتشارات فراشناختی اندیشه.
- قیومی، حمید (۱۳۹۴)، « تعریف و تبیین علم آمایش سرزمین»، پژوهشگاه شاخص پروژه
- منصوری لاریجانی، اسماعیل، (۱۳۸۰)، سیری در اندیشه های دفاعی امام خمینی(ره)، چاپ اول، تهران، مرکز نشر آیه.
- وحیدی، پردخت (۱۳۷۳) "آمایش سرزمین: راهنمایی برای برنامه‌ریزی آموزش عالی"، تهران: فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، سال دوم مسلسل ۷ و ۸.

منابع انگلیسی

- Hansen, Niles H. (ed.) (1978), "Border Regions: A Critique of Spatial Theory and an European Case Study"; Human Settlement Systems: International Perspectives on Structure Change and public Policy. Ballinger Publication Co., pp. 246-261 Cambridge, UK.
- Henry, William(2002). Curriculum:Perspective, Paradigm &Posibility, Leonard Hill Books.
- Muir Richrd (2000), new introduction to political geography, translated from English to persion by:dorreh mirheydar and seyed yahya safavi, geographical organization, Tehran.